

מכותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

עריכה: זיו ששון ארזי להערות, הארות וקבלת העלון rziv111@gmail.com	העלון מוקדש לרפואת יאיר בן מרים בתוך שאר חולי ישראל	התשפ"ג אב	גיליון 64	צאת השבת 20:23	כניסת השבת 19:08	פרשת אב
--	---	--------------	---------------------	-------------------	---------------------	------------

ברכות ואיחולים - מזל טוב ל...

נתנאל מינגוב
(שיעור ה')
לרגל אירוסיו
עם רננה

צ'ארלי
אנגלהרט
(שיעור ג') לרגל
אירוסיו עם נאוה

שאול הירש
(כינוס) לרגל
אירוסיו עם
נעמה

ר' אלעד
מגזימוף (כולל)
ורעייתו לרגל
הולדת בנם
בכורם!

ר' ידידיה
ויינברג (כולל)
ורעייתו לרגל
הולדת בנם
בכורם!

עומר דיין
(מחזור מו')
ורעייתו לרגל
הולדת בתם
הבכורה!

ר' יאיר יוסף
סעדיה (כולל)
ורעייתו לרגל
הולדת בתם

ר' אריאל
אשכנזי (כולל)
ורעייתו לרגל
הולדת בנם

נאום הפרידה של משה רבינו

ר' חנוך שטראוס | כולל רבנות עיר • מאמר פתיחה

זאת ועוד, אם נתבונן היטב כיצד התחיל השעבוד במצרים, ניווכח שגם הוא התחיל בעקבות כפיות טובה של פרעה - "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף" (שמות א, ח), "עשה עצמו כאילו לא ידע" (רש"י). הכפייה בהכרת הטוב ליוסף, שבעצתו הפכה מצרים להיות מדינה עשירה בשנות הרעב, המכלכלת עצמה וכל סביבותיה, היא עצמה עניין השעבוד, וכדי לתקן זאת היה צריך הכרת הטוב, צריך שמנהיגה יהיה ניהון בהכרת הטוב מיוחדת, כי גאולת מצרים לא הייתה רק גאולה פיזית משעבוד לחירות אלא גם ובעיקר גאולה רוחנית.

כהשלמה לדברים אלו נצטט את הרמב"ן היסודי הספוג בכותלי בית מדרשינו (סוף פרשת בא) אשר כותב: "שאינו לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל-עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו".

אחרי י"ב שנה בתוככי ישיבתנו האהובה והקדושה רציתי לסיים את שנותיי הפיזיים בישיבה (מבחינה רוחנית את הישיבה לעולם לא עוזבים) כדיבור על היסוד הזה, כי זהו היסוד שמחנכים אותו אליו רבות במשך השנים בישיבה החל ממור"ר הרב הדרי זצ"ל ועד רבותינו יבדלח"ט שמרכיבים תורה בישיבה.

לסיים אני רוצה לקיים יסוד זה ולהודות לרבותינו בישיבה ובראשם מור"ר רה"י הרב ברוך וידר שליט"א המנהיג את הישיבה ביד רמה ואחל לו שימשיך להוביל את הישיבה לעוד שנים רבות וטובות, לצוות הישיבה אשר מוסרים את הנפש לקיום הישיבה שלא יחסר לנו דבר, וכמובן לתלמידי הישיבה אשר בזכותכם אנו מקיימים את אחד ממ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם, הלא היא 'דיבוק חברים'.

שלכם, חנוך שטראוס.

יסודות אמונה רבים טמונים בנאום הפרידה של משה רבינו מעם ישראל, אולם דומני שיסוד "הכרת הטוב", אשר ליווה את משה עוד מימי בחוריו, הוא המרכזי שבהם.

בפרשתנו (ב,ז) משה רבינו אומר לעם ישראל: "כי ה' אלוהיך ברוך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדול הזה, זה ארבעים שנה ה' אלוהיך עימך לא חסרת דבר", ורש"י מדגיש את מה שמשנה רבינו רצה לחנך את עם ישראל, "לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאילו אתם עניים, אלא הראו עצמכם עשירים". משה ששוקל את מילותיו לפני מותו ולפני כניסת עם ישראל לארץ בוחר להעביר מסר חשוב זה ומזהיר את בני ישראל אל תכפו בטובתו של ה' אלא שיהיה לכם רק הכרת הטוב כלפיו.¹

הכרת הטוב ליוותה את חייו של משה לאורך כל הדרך, כפי שרואים בפרשת 'וארא'. בשלוש המכות הראשונות הקב"ה מצוה שאהרון יהיה זה שיכה ביאור ובעפר ולא משה, וטעם הדבר הוא שלמשה היה חיוב הכרת הטוב כלפיהם, לפי שהגן היאור על משה כשנשלך לתוכו, והעפר הגן עליו כשהרג את המצרי והטמינו בחול שאף אחד לא יראה אותו, למרות שאלו מאורעות שקרו למשה בינקותו וצעירותו לפני יותר מ-60 שנה!

נמצאנו למדים שחיוב הכרת הטוב היא אף כלפי דומם! מצד אחד אין לו בחירה ולא הייתה לו כוונה להציל את משה ומצד שני גם אינו מרגיש בצער אם ילקו עליו, ואעפ"כ יש לאדם להרגיש חיוב שלא לפגוע בו. נראה שהטעם הוא שהתורה רוצה לפתח בנו רגישות למידת "הכרת הטוב", אפילו כלפי דומם, כדי שנלמד ק"ו להכיר טובה לחבר, וק"ו לבורא עולם, כפי שאמרו חז"ל הכופר בטובתו של חברו, לסוף כופר בטובתו של הקב"ה (תנחומה שמות ה').

יתרה מזאת לימדנו משה רבינו עד כמה היה זהיר במידה זו ששקל חשיבותה אף כנגד הצלת ישראל, וכך מצינו במדרש (שמות רבה פרשה ד' סימן ב'): "ובשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, אל: ריבון העולם! איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו, ואני כמו כבן, ומי שפותח פתחו לחברו, נפשו חייב לו".² מדרש מופלא ביותר עד כמה משה החזיק טובה ליתרו, למרות שיתכן שיתרו עשה זאת כתמורה לכך שהושיע את בנותיו, ואחר כך היה לו לרועה צאן, ואעפ"כ היה למשה הכרת הטוב כלפיו עד כדי כך שבקש להימנע מללכת בשליחות הקב"ה לגאול את ישראל.

גם אני הקטן אנצל את ההזדמנות להיפרד לאחר 7 שנים בהם זכיתי להיות עורך העלון והאחראי עליו, תודה רבה לכל הכותבים והקוראים במהלך כל השנים. 'שגיאות מי בין, מנסתרות נקני' - אבקש מחילה אם במהלך מלאכת העריכה מיהו נפגע ממני מתיקון או השמטה כזו או אחרת. ומברך אני את ר' דניאל אדרי היקר שנכנס במקומי לתפקיד וימשיך בע"ה לשאת את הליפיד הלאה לעוד הרבה עלונים איכותיים, טובים ומבורכים.

בברכת התורה, זיו ששון

² רש"י (שמות ד' ח') מביא את המדרש הקודם למדרש זה (שמות רבה ד א) שממנו משמע שהייתה שבועה בין משה ליתרו, לכן משה היה צריך ליטול רשות ממנו, אבל מהמדרש שהבאתי משמע שהדגש הוא מצד הכרת הטוב ולא דווקא מפאת ההתחייבות ביניהם.

¹ וכן מוזכר תוכחת משה על כפיות טובה בפרשתנו בפרק א' פסוק כז' וברש"י במקום.

לחזות בביהמ"ק כבר עכשיו

תומר צ'יניאו | שיעור א' • צו השעה

ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך". ומסכת אבות³: "אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה...". אם כן, מי שומע את 'בנות הקול' הללו? איזו תועלת הן מביאות אם אנשים כמונו אינם שומעים אותן?

מוסבר על כך בתורת החסידות⁶, שאכן הכרזותיה של ה'בת קול' נשמעות אצל כל אדם. נשמתו של כל יהודי שומעת את הכרזות הללו. זו גם הסיבה שלפעמים מתעורר לפתע ליבו של יהודי בהרהורי תשובה, בלי שום סיבה גלויה. ה'בת קול' שנקלטת על ידי הנשמה, היא המעוררת את האדם באורח בלתי מודע להתעוררות של תשובה ומכניסה בו מחשבות למעשים טובים. זה גם ההסבר לשאלה שלנו. אמנם בחושינו הגשמיים איננו יכולים לראות את מראה בית המקדש השלישי בשבת חזון. אולם הנשמה, שחושיה רוחניים ומעודנים יותר, קולטת את המחזה הרוחני ויש לכך השפעה גדולה, אם-כי לא תמיד מודעת. ומי שגם גופו מזוכך ומעודן-רואה את הגילוי הזה גם בראייה גשמית ממש.

בעז"ה נשתדל להתגדל בתורה ובמעשים טובים, כדי שנצליח להפנים ולקלוט בצורה יותר מודעת את המסרים שמועברים אלינו מהשמיים, ובזכות זה נזכה לראות בכניין בית המקדש ובביאת הגאולה, בקרוב ממש אמנ⁷.

פרשת 'דברים' נקראת בכל שנה בשבת שלפני תשעה באב. ההפטרות בשבת זו נפתחת במילים: "חזון ישעיהו בן אמוץ", לכן נקראת השבת 'שבת חזון'. רבי הלל מפאריטש מביא³ בשם רבי לוי יצחק מברדיצ'ב פירוש מעמיק יותר למשמעותה של שבת חזון. בשבת זו, הוא אומר, מראים לכל יהודי ויהודי במחזה, את בניין בית המקדש השלישי, שייבנה במהרה בימינו. רבי לוי יצחק מביא על כך משל מאב שתפר לבנו בגד יקר מאוד, אך הבן קרע את הבגד היפה לקרעים. חזר האב ותפר לבנו בשנית בגד יפה כקודמו, אולם גם הפעם קרע הבן את הבגד. כשראה האב כי בנו אינו נוהג כשורה, תפר לו בגד שלישי, אולם לא מסרו לו, כדי שלא יוכל לקרועו. מפעם לפעם, בזמנים מיוחדים, היה האב מוציא את הבגד, מראה אותו לבנו ומבטיחו, שאם ישפר את דרכיו עד שהדרך הטובה תיקבע בנפשו- יקבל את הבגד. בדרך זו התכוון האב להרגיל את בנו לנהוג בדרך טובה וישרה. וכך הוא הנמשל: הקב"ה נתן לבניו את בית המקדש הראשון, והוא חרב בעוונותיהם. לאחר מכן נתן להם את בית המקדש השני, ושוב נאלץ להחריבו. על כן אין הקב"ה נותן מיד את בית המקדש השלישי. רק פעם בשנה בשבת חזון, מראה הוא לעם ישראל את בית המקדש השלישי, כדי לעוררם לתקן את דרכיהם עד שיהיו ראויים לזכות בכניינו.

השאלה הנשאלת היא, מי רואה את המחזה הזה של הבית השלישי? אם רואים אותו צדיקים ובעלי נשמות גבוהות בלבד, לא הושגה המטרה של 'מחזה', שהיא לעורר את האדם לתשובה- שהרי מי שצריך לתקן את דרכיו הם המוני העם, והם הלוא אינם רואים את המחזה.

שאלה דומה נשאלת⁴ גם על סוגים שונים של 'בת קול' שיוצאים בכל יום, כפי שמפורט במשנה ובגמרא. במסכת ברכות (ג,א): "...

'לבי במזרח'-גרסת רבי יהודה בן בתירא

ר' יונה בודו | חצר"מ שנה א' • למדנות והגות במסכת הנלמדת

שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא: שלם לך רבי יהודה בן בתירא דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים!¹

מעשה זה זכה להתייחסות רבה בבית מדרשנו. הרבה דובר אודות ערמימותו של ריב"ב, וסיבת שהותו בחו"ל ופטורו ממצוות ראייה וקרבת פסח⁸- אך אין בית המדרש ללא חידוש, וחשבתי לנתח מקרה זה מזווית אחרת. יש לשאול, מה הייתה כוונתו ורצונו של אותו הגוי לאכול פסחים? מה רצה להשיג על ידי זה?

ברצוני לטעון- שגוי הזה איננו תמים, אלא פועל מתוך רצון לקרוא תיגר על בחירת עם ישראל כעם הנבחר ונצחיות התושב"ע. גוי זה איננו פועל כיחיד, אלא כבא כוחה של האומה המערערת על הבכורה ופושטת את טלפיה לאמר-כשר אני. כוונתי כמובן, למינות, הלא היא הנצרות⁹.

כיצד מופיעה המגמה הנוצרית אצל אותו גוי?

במסכת פסחים (ג,ב) מובא סיפור מעניין בהקשר של אכילת קרבן פסח:

"ההוא ארמאה (גוי) דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים, אמר: כתיב 'כל בן נכר לא יאכל בו' כל ערל לא יאכל בו' (ואעפ"כ) ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי!

אמר ליה רבי יהודה בן בתירא: מי קא ספו לך מאליה? (החלק המשובח של הכבש, שלמעשה הוא מיועד לגבוה (למזבח)).

אמר ליה לא.

כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה (כשתעלה חזרה לירושלים בקש שיאכילו לך מהאליה).

כי סליק אמר להו מאליה ספו לי, אמרו ליה אליה לגבוה סלקא.

אמרו ליה מאן אמר לך הכי? אמר להו רבי יהודה בן בתירא! אמרו מאי האי דקמן? בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקטלוהו.

⁹ המעיין המעמיק בדברי חז"ל ובחידושיהן- ימצא הרבה תוכן מפורש ומרומז נגד הטענות הנוצריות. רש"י בפירושו למקרא מרבה להביא מהם- ולעיתים אף מטעים באופן מפורש שדבריו הם תשובה לארס הנוצר, למשל בסוף פרשת בראשית⁹, לקראת המבול, ז"ל: "יתעצב אל לבו - נתאבל על אבדן מעשה ידיו, כמו (ש"ב יט ג) נעצב המלך על בנו. וזו כתבתי לתשובת המינים, גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרח, אמר לו אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד, אמר לו הן. אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו, אמר לו נולד לך בן זכר מימך, אמר לו הן. אמר לו ומה עשית, אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל. אמר לו ולא היית יודע שסופו

³ נעתק באור תורה לנ"ך כרך ב.

⁴ ליקוטי תורה דברים, לו,ד.

⁵ פרק ו משנה ב.

⁶ ליקוטי דברים ע"ד, ליקוטי תורה במדבר ו,ג.

⁷ המאמר מעובד מתוך הספר "שולחן שבת" עמוד 327, על פי ליקוטי שיחות כרך ט, עמוד 24.

⁸ עין תוס' ד"ה 'מאליה' מי קספו לך.

א. התוס' על אתר¹⁰ מתחבטים בשאלה- כיצד אותו גוי הצליח לחמוק לשטח המקדש, והרי הכניסה מותרת רק ליהודים. התוס' הסיקו כך:

"שאני הכא דרוב ישראל היו ואולינן בחר רובא"

הביטוי "אולינן בחר רובא" מורה על מושג הלכתי רחב- הלא הוא- 'רובא דליתא קמן'.

ישנם ב' סוגי רוב שהתורה הגדירה-

"רובא דאיתא קמן" - רוב הנמצא לפנינו, וניתן לקבוע אותו על ידי ספירה וכדומה, כגון: סנהדרין שיש בה שנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים, שהרוב ניתן לספירה; "רובא דליתא קמן" - רוב משוער, רוב שאינו נמצא לפנינו, ואין אנו יכולים לקבוע אותו על ידי ספירה, כגון: "רוב נשים מתעברות ויולדות", או: "רוב בעלי חיים אינם טריפה", שאין רוב זה ניתן לספירה.

הגמרא בחולין דף יא.-: דנה ביחס לבירור מקור דין זה באריכות. ניסו להוכיח מפסוקים רבים (שעיר המשתלח, עגלה ערופה, מכה אביו ואימו וכו') על כל מקור יש קושיא ואין מסקנא חד משמעית בגמרא ביחס למקור דין רובא דליתא קמן.

רש"י¹¹ מסיק¹² בסוף הסוגיא בחולין-

"אלא ודאי הלכה למשה מסיני הא דסמכינן ארובא אפי' היכא דאפשר אי נמי אחרי רבים להטות משמע בין רובא דאיתא קמן בין רובא דליתא קמן דמאי שנא האי מהאי ואהא מלתא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טרפות"

הרי לנו, שדין זה, על אף תוקפו הדאורייתאי- חמקמקה מאוד במקורה מהכתובים. דין זה הוא כח מובהק של התורה שבעל פה, ומקרה קלאסי של כחם של חכמים לפרש וליישם את התורה - כי על הדעת שלהם הוא נותן לנו התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל.

גוי זה- מכיר את ה'פירצה' של דין רובא דליתא קמן, וקורא תיגר על התורה שבעל פה- שהוא הוא בעצם כנסת ישראל ונצחיותו¹³- ואומר- אינכם מצליחים ליישם את איסור 'כל ערל לא יאכל בו'. אינכם מחברים בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה. זהו גוף הארס הנוצרי המפעפע בתוך בתרי מחשבתו של אותו גוי רשע, ונתנו ריב"ב את שכרו משלם.¹⁴

ב. על פי הצעתי לעיל- מיושב היטב מדוע הרגו את הגוי, ואין אנו צריכים לדברי האחרונים¹⁵ שפלפלו שנהרג מתוקף דיני בני נח, אלא

כיוון שמדובר על אדם שקורא תיגר על ה' ועל משיחו- הרגוהו מתוקף הסמכות של מלכות או בית דין להרוג שלא מן הדין למגדר מלתא¹⁶.

ג. יעויין ברש"י בד"ה 'ספו לי'- "הלעיטוני מן האליה". נלע"ד שיש כאן רמז ברור לעשיו הוא אדום שאמר 'הלעיטוני נא מן האדום האדום הזה' (בראשית כה, ל). הבודק בפרוייקט השו"ת ימצא שרש"י לא השתמש במילה זו, בהקשר של מאכל אדם, בשום מקום אחר- לא על החומש ולא בש"ס.

כל אלו מראים באצבע לענ"ד על מגמה הפולמוסית המובהקת במעשה זה.

נמצאנו למדים- שרבי יהודה בן בתירא, על אף הריחוק הפיזי הכפוי עליו מירושלים- מצודת דאגתו לשלמותה הרוחנית של האומה פוסחת ומדלגת על המרחק הגיאוגרפי הרב בין ירושלים לנציבין, ומפגינה כיצד יכול האדם, על ידי ציפיית ישועה אמיתית- באמת להיות במזרח אף על פי שנגזר עליו באופן זמני להיות בסוף מערב. שמה כך יש להטעים את קפיצת הדרך של יעקב אבינו למקום המקדש בצאתו לחרן. 'קפיצת הדרך' פירושו- דליגה ופסיחה על מימד המקום כאשר ציפיית הישועה חדורה בלב כיאה. שלילת הפונקציה של המרחק הגיאוגרפי, על אף גודלו הרב- של הצופה לראות את ירושלים בתפארתה.

בנימה זו- בצאתנו לשליחות תורנית חינוכית בגולת וושינגטון, אבקש להביע מעט דברים בסימן תום תקופת לימודי הפורמאליים בישיבה. אינני מגדיר את דברי כדברי פרידה, כפי שלימדנו הרב הדרי זצ"ל, שברוחניות, אין פרידה. איננו נפרדים, אלא ממשיכים את השפעת הישיבה למקום חדש, בבחינת 'הרחיבי מקום אהלך', והכל מתוך עין הצופה לציון בהשתאות וגעגוע.

גודל הכרת הטוב שאני ומשפחתי חבים לישיבה- רבניה וחכמיה, עובדיה, אברכיה ותלמידיה- על השפע הרוחני והגשמי שזכינו לה מזה כ"ב שנה-אין לה שיעור.

לא נותר אלא לברך את הלומדים שיזכו להמשיך לגדול בתורה, יראת שמיים, דקדוק בהלכה וקיום מסורות רבותינו מהר סיני, מידות ישרות, אהבת ישראל, על פי ההסתכלות המיוחדת של תורת ארץ ישראל, כפי שזכינו להתחנך בישיבה מרבתינו זצ"ל ויבדל"ח. החותם בעין בוכה ולב שמח,

יונה

אמירת נחם בתשעה באב

ר' אורי מיארה | בוגר מחזור מג' • אליבא דהלכתא

הירושלמי בכרכות (פ"ד ה"ג) דן לגבי הזכרת נחם בתשעה באב ואלו דבריו:

"א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורין, יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע, מהו אומר? רחם ד' אלקינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים, עלינו ועל עמך ישראל, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים, הרמוסה ביד עריצים, ויירשוהו"

בתשעה באב ישנה ברכה מיוחדת שאומרים פעם בשנה - ברכת נחם. הפוסקים דנו בשתי סוגיות מרכזיות ביחס לברכה זו:

1. זמן אמירתה
2. נוסח הברכה

מקור אמירת נחם בתשעה באב

¹¹ דף יב. ד"ה 'nos'.
¹² רעק"א בגליון הש"ס על אתר העיר שרש"י במקום אחר סבר שמקור דין רובא דליתא קמן הוא מ'קראי טובא' והניח בצ"ע- הרי שאף ברמת האחרונים בירור מקור דין זה נתון במבוכה גדולה.
¹³ ראה אורות התורה פרק א'.
¹⁴ על דרך לשון רש"י במדבר לא, ח.
¹⁵ האריך בזה הקובץ שיעורים, ע"ש.
¹⁶ ראה רמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם, פרק ג' הלכה י', ובדרשות הר"ן דרוש י"א.

למות, אמר לו בשעת חדותא חדותא, בשעת אבלא אבלא. אמר לו כך מעשה הקדוש ברוך הוא, אף על פי שגלוי לפניו שסופו לחטוא ולאבדן לא נמוע מלבראן שבביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם".
המינים ראו במבול את יסוד הרשעות המושרשת באדם מתוקף חטא אדם הראשון, והיכולת של האדם להרשיע עד כדי כך שהבורא 'תחרט' על בריאת העולם, ומתוך כך יוכל להתחרט אף על בחירת ישראל, חלילה. רש"י, בעקבות חז"ל המודעים לפרשנות הנוצרית-מינית למבול, הגיבו בהתאם.
¹⁰ ד"ה 'אנא אינלנא משופרי שופרי'.

לגינות, ויחללוה עובדי פסילים, ולישראל עמך נתת נחלה ולזרע ישרון ירושה והרשתה, כי באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם ד' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה."

מדברי הירושלמי אנו מסיקים:

א. צריך להזכיר מעין המאורע, אך לא ציון במפורש מתי זמנה, ולכן יש להסיק שצריך לאומרה בכל התפילות של ט' באב.

ב. הנוסח המוצע - שונה מהנוסח הקיים אצלנו.

פסיקת ההלכה

הגאונים והראשונים נחלקו בדבר זמן אמירתה, האם יש לאומרה בכל התפילות או דווקא בתפילה מסוימת?

הגאונים - רס"ג ורב האי גאון פסקו שיש לאומרה דווקא **במנחה**, וכן פסק גם המהרי"ץ גיאת מראשוני ספרד. ואף האבודרהם הזכיר מנהג זה שקיים בספרד בזמנו. גם ראשוני אשכנז הביאו שתפילת נחם נאמרת רק בתפילת המנחה, כך מובא בספר המנהיג לרבי אברהם בן נתן, וכ"פ מחזור ויטרי, הרוקח, הראב"ה, האגור ועוד עד שנעשה מנהג רווח בקרב אשכנז והביאו הרמ"א להלכה באו"ח סימן תקנ"ז בהגה.

מראשוני אשכנז בולטת תמיהתו של הרא"ש, שתמה מדוע תפילה זו נאמרת דווקא במנחה, שכן צריך להזכיר מעין המאורע בכל התפילות ולא דווקא במנחה. גם הב"י (סי' תקנ"ז) מביא את הדיון מתי לאומרו ומסיים במילים: "אך העולם נוהגים עכשיו שלא לאומרו אלא בשעת המנחה".

אמנם, כאשר מגיעים לפסיקת ההלכה בשו"ע מופתעים לגלות את פסיקתו, וז"ל השו"ע (שם): "בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: 'נחם ה' אלהינו את אבילי ציון' וכו', ו'עננו' בשומע תפילה. ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו".

על אף שטען בב"י שהעולם נוהג אחרת, הכריע השו"ע - שתפילת נחם נאמרת בבונה ירושלים ולא חילק באלו תפילות לאומרו. ומדבריו ע"פ המשנ"ב¹⁷ נמצא שיש לאומרה בכל התפילות.¹⁸ ואם לא אמר אין מחזירין אותו. דעת הרמ"א כבר הוזכרה לעיל שרק בתפילת המנחה יש לאומרה.

בניין ירושלים כחלק מתהליך הגאולה

השאלה המרכזית בנושא שלנו: האם בניין ירושלים מהווה חלק מתהליך הגאולה?

הנביא זכריה נבואתו בפרק ח' לאחר שמנבא על ביהמ"ק, מנבא סדרת נבואות על ירושלים - 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים וכו' - שכמה דורות יחיו זה לצד זה, שהאוכלוסיה תתרבה ורחובות העיר ימלאו ילדים המשחקים בהם, ואע"פ שעמ"י לא לגמרי יאמין הקב"ה ימלא את נבואתו ויקבץ את הנדחים מכל חלקי העולם וישכנו בי-ם.

מתוך דבריו של הנביא אנו יכולים לראות שחלק בלתי נפרד מהגאולה הינו בניין ירושלים. ואנו זוכים יום ליום לראות בתהליך זה ולהכיר תודה להקב"ה על גאולתנו.

נוסח תפילת נחם בעידן הגאולה

השאלה הנשאלת ביחס לתפילת נחם בעידן גאולי, האם נוסחה תואם בזמן שכזה או שמא אנו ח"ו משקרים?

חכמי ישראל בדור האחרון דנו בסוגיה זו. יש אומרים שאין לשנות מהנוסח שתיקנו חכמים, ודבריהם נאמרו גם לעידן של גלות וגם לעידן של גאולה. לעומתם, ישנם חכמים שאמרו בתוקף שאין אנו יכולים לומר יותר נוסח זה, שאין הוא תואם למצבנו.

הרב חיים דוד הלוי-שו"ת עשה לך רב

הרב הלוי נשאל¹⁹ האם מוצדק לומר בימים אלה העיר החרבה והבזויה מבלי בניה? והשיב שלאחר מלחמת ששת הימים הרגיש שאינו יכול לומר יותר דברים אלו שהרי מי שאומר זאת הוא בבחינת דובר שקרים לפני ה'. שכן אלפים מישראל באים אל ירושלים אפילו בת"ב שמגיעים אל הכותל עדיין מורגשת שמחה על ראשית צמיחת גאולתנו.

ולכן לא ניתן לומר העיר החרבה והבזויה, ולכן נהג להוסיף מילה אחת שמשנה את משמעותו של נוסח זה הייתה. העיר **שהייתה** חרבה ובזויה ומבלי בניה היא **ישבה**. כל זה על מנת להימלט מדברי שקר.

הרב דוד שלוש-שו"ת חמדה גנוזה

בחמדה גנוזה²⁰ מביא הרב שלוש את תמיהתו על האומרים את הנוסח הקיים. איך ניתן להעלות על דל שפתינו את המילים הגלמודה והבודדה מבלי בניה היא יושבת? כשירושלים מתרחבת, כשעשרות תלמידי חכמים יושבים והוגים בתורה, שקול התורה והתפילה בוקע מבתי המדרש בירושלים. הייתכן לומר ויבלעוה ליגיונים וזרים ירשוה כשחיילי צה"ל שולטים? דווקא בשעת התפילה אנו נדבר דברי שקר?

משל למתפלל על החולה שישלח לו ה' רפואה שלמה והוא הבריא מכבר.

ועונה ששינוי הנוסח אינו דבר חריג שכן הנוסח המצוי כיום שונה הוא מהירושלמי. ועכשיו שנתקיימה נבואת זכריה דין הוא שיוחלף הנוסח הקיים בנוסח שתואם את חורבן המקדש בלבד.

וזוה הנוסח המוצע:

נחם ה' אלוקינו את אבלי מקדשך ואת הר ציון ששם מבלי בניו הוא ישב. שפחה תירש גברתה, בני הגר בנו עליו מסגדם, ואין אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך בונה הדרך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. בעונותינו שרבו למעלה ראש ובאשמותינו שגדלו עד לשמיים לבי לבי על הר המוריה מעי מעי על קדש הקדשים שטמאים הלכו בו, כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה ככתוב ואני אהיה להם נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים.

לסיכום

מציינו בפוסקים שמצדדים בשינוי הנוסח שני כיוונים מרכזיים:

א. לשנות את הנוסח הברכה ללשון עבר, כלומר להוסיף מילה אחת - **שהייתה**.

ב. נוסח ממוקד יותר לבית המקדש.

לענ"ד נוסחים אלו או כעין אלו ראוי לקבעם בתפילה בהסכמת חכמי ישראל.²¹ וכך לא נימצא ח"ו דוברי שקר לפני ה' או כפויי טובה אלא נודה לו ית' על הניסים שגמלנו ועל כל הטוב שעשה ועושה עימנו.

²¹ למעשה נראה שדבריו של הרב הלוי פשוטים יותר בהוספת מילה אחת, ולגיב דעת האוסרים לשנות מהנוסח הקיים, יעוין בסידור רב עמרם, וכן ברס"ג ששונים מנוסחיו ומנוסח הגמרא.

¹⁷ סימן תקנ"ז ס"ק א'.

¹⁸ והזכיר שמנהג ירושלים לאומרה בכל התפילות.

¹⁹ עשה לך רב ח"א תשובה י"ד

²⁰ ח"א תשובה כ"א סעיף ח'

